

KERTINĖ PARAŠTĖ

Dar apie Čiurlionį

Čikagos didžiulėje Barnes and Noble knygų parduotuvėje, besivartant knygą apie muziką, netikėtai pamaciau Čiurlionio meno kūrinių paveikslą. Nesitikėjau tokios staigmenos. Knygos pavadinimas labai paprastas: „Klasiškinė muzika“ (Classical Music). Tai didelio formato, 9 x 12 colių, apie 300 puslapių knyga. Jos leidėjas Reader's Digest, spausdinta Hong Konge 1994 metais. Autorius – John Staley. Įvadinį straipsnį parašė buvęs Čikagos simfoninio orkestro garsusis dirigentas Sir Georg Solti.

Šioje nepaprastai gražiai paruoštoje ir žavioje knygoje autorius pradeda muzikos istoriją nuo Dovydo psalmių iki šių dienų kompozitorių Phillip Glass, Toru Takemitsu ir kitų. Knyga labai gražiai iliustruota. Joje matome antikinius instrumentus, viduramžių giedančius vienuolius, karališkų rūmų muzikantus, operų scenas, 20-tojo amžiaus karų vaizdus. Ką visi šie paveikslai veikia muzikos knygoje? Ogi jie iliustruoja kiekvieno kompozitoriaus muzikinę kūrybą vaizdine forma. Labai tiksliai suderinti muzikos ir meno pavyzdžiai. Religinės muzikos kompozitoriumi Josquin De Prez (1440-1521) parinktas Luca Della Robbia (1435) reljefas: giedantys angelai. Prie kompozitoriaus Palestrina įdėtas spalvotas portretas, tapytas nežinomo italo dailininko, o nespalvotoje graviūroje pats muzikas įteikia popiežiui Julijui III savo mišų rankraščių. Ir taip per visą knygą chronologiška tvarka eina kompozitorių biografijos, portretai, jų kūrybai pritaikyti meno kūrinių. Tai kartu muzikos ir meno istorija.

Atvertus 188 puslapi, randame kairiame lapo šone kompozitoriaus Aleksandro Skriabino (1872-1915) Leonido Pasternako pieštą portretą, o viršuje, dešiniame šone, paveikslą „Star Sonata, Allegro“ – Mikalojus Čiurlionis (1908). Ryškesnė raidė po paveikslu parašyta: „Kaip Čiurlionis tapybos darbams davė muzikinius pavadinimus, taip Skriabinas siekė sujungti vaizdines ir muzikines formas savo kūriniuose“. Daugiau apie Čiurlionį nieko neužsiminta. Kodėl Čiurlionis parinktas Skriabinui? Turbūt todėl, kad kaip autorius aptaria Skriabiną, jis irgi domėjosi misticizmu, filosofija, simbolizmu. Įdomu, kad Čiurlionis pateko į muzikos knygą ne kaip kompozitorius, bet kaip dailininkas.

Šiame numeryje:

Čiurlionis pasaulyje • Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje
Mėtos Landytės apybraiža • Kornelijaus Platelio eilėraščiai • Jurgio Kunčino romanas „Glisono kilpa“ • Čiurlionio vakarai Boston'e • Alvydo Pakarklio keramika

Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje

MILDA PALUBINSKAITĖ

Šis supažindinimas kyla iš veno kaimuose, apskinkinti beraštingumu, skurdu ir „Trečiojo pasaulio“ ligomis, kaip maliarija ir cholera. Trūko darbų, susiekimo priemonių; vienu žodžiu, etnografija, ar apšvietimo, trūko infrastruktūros. Taip pat trūko itališkumo sąvokos, kuri vienytų visus piliečius ir galėtų būti plečiama per naują valstybinę mokyklų sistemą.

Laikotarpis, apie kurį kalbėsime, šiandien yra dalis Italijos kultūrinio susivienijimo proceso ir dalis Italijos valstybinio identiteto formavimosi, kuris vyksta Lietuvoje, ir tikiuosi, kad šis pristatymas, supažindinantis su vienu Italijos istoriniu momentu, mums taip pat duos palyginimo punktą. Pradedant, trumpai paminėsiu svarbesnius įvykius Italijos susivienijimo istorijoje. Po to, pristatysiu tarptautinės parodos siekius ir pagaliau etnografijos rolę tose iškilimėse.

Nors Italijos pusiasalyje tūkstantčius metų klestėjo aukštesnė civilizacijos kultūra, Italija kaip valstybė išsikūrė dešimtmetyje tarp 1860-1871 metų. Giuseppe Garibaldi, vadinamas „dviejų pasaulių didvyriu“ (*l'eroe dei due mondi*) dėl jo vaidmens išsilavinimo kovose Europoje ir Pietų Amerikoje, 1860-aisiais metais vedė Italijos nepriklausomybės šalininkus į kovą prieš Burbonų monarchinę valdžią, kuri valdė Siciliją ir pietų Italiją. Savoy karališkos šeimos galva, Vittorio Emanuele, po bendro referendumo buvo paskelbtas Italijos karaliumi 1861 metais. Austrų imperija, valdanti pusiasalio šiaurės rytų kampą, pasitraukė iš Italijos žemių po Vienos sutarties 1866 metais. Kai Roma ir centrinė Italija, buvusios Vatikano valdomos, prisijungė prie Italijos respublikos rugsėjo 20 diena, 1870 metais, fizinis Italijos susivienijimo darbas buvo atliktas. Liko kultūrinio susivienijimo projektas.

Ilgai valdyti svetimų valdžių (austrų, prancūzų ir ispanų), kurios buvo tarp savęs pasidalinusios pusiasalį, Italijos piliečiai buvo atpratę nuo bendro gyvenimo ir nesidalino bendru itališką identitetu. Žymusis italis patriotas Giuseppe Mazzini apibūdino situaciją plačiai žinomomis pasakiais: „Dabar, kada turime Italiją, reikia sukurti italus“. Buvo nemažas įsipareigojimas. Iš pradžių vien žemės savininkai, tik du procentai italų, turėjo teisę balsuoti. Dauguma žmonių gy-

veno kaimuose, apskinkinti beraštingumu, skurdu ir „Trečiojo pasaulio“ ligomis, kaip maliarija ir cholera. Trūko darbų, susiekimo priemonių; vienu žodžiu, etnografija, ar apšvietimo, trūko infrastruktūros. Taip pat trūko itališkumo sąvokos, kuri vienytų visus piliečius ir galėtų būti plečiama per naują valstybinę mokyklų sistemą.

Laikotarpis, apie kurį kalbėsime, šiandien yra dalis Italijos kultūrinio susivienijimo proceso ir dalis Italijos valstybinio identiteto formavimosi. 1911 metais liberalai, vedami Giolitti, buvo valdžioje. Didmiesčiuose, tai yra Torino, Milano ir Romoje, vidurinė klasė didžiavosi palyginus žabiškai pasiektu aukštu gyvenimo lygiu. Industra klestėjo šiaurėje, Milano-Torino-Genova trikampyje. Romoje veikė valdymo aparatas ir klestėjo gyvas kultūrinis centras. Patenkinti savo pasiekimais nuo valstybės įkūrimo ir norėdami prisistatyti pasauliui kaip pasiturinti valstybė, italai nutarė atšvesti susivienijimo penkiasdešimt metų sukaktį su tarptautine paroda.

Devynioliktoje šimtmečio tarptautinės parodos Amerikoje, Australijoje ir įvairiose Europos valstybėse labai sėkmingai reklamavo tų valstybių gerovę ir jų industrijų pažangumą. Pirmoji šio tipo paroda, įvyko Londone 1851 metais. Ji sukėlė daug karališkos šeimos galva, Vittorio Emanuele, po bendro referendumo buvo paskelbtas Italijos karaliumi 1861 metais. Austrų imperija, valdanti pusiasalio šiaurės rytų kampą, pasitraukė iš Italijos žemių po Vienos sutarties 1866 metais. Kai Roma ir centrinė Italija, buvusios Vatikano valdomos, prisijungė prie Italijos respublikos rugsėjo 20 diena, 1870 metais, fizinis Italijos susivienijimo darbas buvo atliktas. Liko kultūrinio susivienijimo projektas.

Ilgai valdyti svetimų valdžių (austrų, prancūzų ir ispanų), kurios buvo tarp savęs pasidalinusios pusiasalį, Italijos piliečiai buvo atpratę nuo bendro gyvenimo ir nesidalino bendru itališką identitetu. Žymusis italis patriotas Giuseppe Mazzini apibūdino situaciją plačiai žinomomis pasakiais: „Dabar, kada turime Italiją, reikia sukurti italus“. Buvo nemažas įsipareigojimas. Iš pradžių vien žemės savininkai, tik du procentai italų, turėjo teisę balsuoti. Dauguma žmonių gy-

* Paskaita, skaityta Ateitininkų studijų dienoje, kurios vyko 1995 m. rugsėjo 1-4 dienomis Dainavoje, Manchester, Michigan. Milda Palubinskaite, baigianti ruošti daktarą iš italų literatūros Columbia universitete, New York'e, šiuo metu dėsto italų literatūrą University of Delaware.

Etnografijos parodos 1911 metais Romoje skelbimas, kuriame matyti senovės romėnų laivo reprodukcija.

vyko kontroversijos dėl jo estetinės vertės. Nepaisant to, šio paminklo milžiniškos proporcijos vaizdžiai įrodo to laikotarpio linkmę į visa tai, kas didu ir išpūdinga.

Italijos tarptautinės parodos centras buvo regionų ir etnografijos paroda, įrengta naujai pastatytoje rajone į šiaurę nuo Piazza del Popolo, kuri tuo metu buvo laikoma miesto riba. Regionų ir etnografijos paroda savo išore ir išskirtymu įrodė organizatorių norą pristatyti sintezę visos Italijos pusiasalio istorijos. Parodos pastatai buvo milžiniški ir maišė senovės romėnų ir 19-ojo šimtmečio architektūrinius stilius. Pavyzdžiui, pagrindiniai vartai priminė romėnų pergales arką pro kurią romėnų imperijos kariuomenė žygiuodavo, laimingai sugrįžusi iš karų. Ant arkos kampų stovėjo modernios nuogos figūros, belaikiančios žemės rutulį

ant pečių, primindamos modernaus laikotarpio linkmę į tarptautinę prekybą ir politiką, kurioje dar vyravo imperializmas.

Už vartų buvo „regionų forumas“, didelė aikštė, apsupta dviejų pusrutulio formos pastatų. Juose buvo įrengti etnografijos eksponatai: viename pastate buvo laikomi dekoratyviniai objektai, baldai ir religinių apeigų reikmenys, o kitame buvo vien tautinių drabužių paroda. Parodos skelbime buvo vaizduojama rikiuote, sudaryta iš įvairių regionų piliečių, dvinčių senovės romėnų ir 19-ojo šimtmečio architektūrinius stilius. Pavyzdžiui, pagrindiniai vartai priminė romėnų pergales arką pro kurią romėnų imperijos kariuomenė žygiuodavo, laimingai sugrįžusi iš karų. Ant arkos kampų stovėjo modernios nuogos figūros, belaikiančios žemės rutulį

Gale aikštės buvo iškastas ežeras, kuriame plūduriavo senovės romėnų laivo reprodukcija. Tame laive buvo ruošiami parei-

gūnų pokyliai ir iškilmingos vakarienės. Vienas tų iškilmingų liudininkas teigė, kad „laivo, vidaus išpuošimas sukuria iliuziją esą jis sugrįžęs į senovės Romą. Kvapnūs smilkalai dega prieš dievų statulas“. Laivas turėjo didelį pasisekimą lankytojų tarpe, kuriems buvo partrauklu save įsivaizduoti senovės romėnų imperijos ipėdiniais. Per visą etnografijos parodą buvo parbrėžtas toks kultūrinis tęstinumas. Senovės Romos ir skirtingų regionų liaudies kultūra buvo pristatoma kaip dalis modernios Italijos kultūros, kurios įvairumu gali didžiulius naujoji valstybė.

Už ežero buvo pastatyti įvairių regionų paviljonai, išdėstyti taip, kad lankytojas jaustųsi, lyg keliauja per Italiją iš šiaurės į pietus. Kiekvienas paviljonas mėgdžiojo to regiono žinomą pastatų architektūrą. Pavyzdžiui, Emilijos-Romagnos paviljono forma buvo mišiny D'Este pilies Ferrara mieste, Bentivoglio pilies Belogna mieste, ir Malatesta šventoriaus Rimini mieste. Regionų komisijos bijojo, kad šitų paviljonų etnografijos parodos lankytojas susidarys vaizdą, jog regionų kultūra susidaro vien iš liaudies papročių. Atsipirkti tai tendencijai, šie paviljonai papildė vaizdą meno, istorijos ir pramonės parodomis, kurios pristatė regiono „aukštąją kultūrą“.

Šis gana gražus vaizdas Italijos kultūros tęstinumo nuo romėnų laikų ir jos įvairumo Italijos regionų skirtumuose iššaukė nemažai kritikos. Daug kam atrodė, kad etnografijos paroda, rodydama vien skirtumus apraigoje ir rankdarbiuose, išlygino ir ignoravo politinius ir kultūrinius skirtumus tarp regionų. Išskirti protestą prieš šį Italijos sunkumų „nudailinimą“, mažą grupę inteligentų ir dailininkų suruošė konkuruojančią parodą skersai upės. Ta grupė vadinosi „Valstiečių mokyklų taryba“ (Comitato per le scuole dell'agro romano). Ji buvo organizuota vystyti rastingumą Romos apylinkėse kaimuose ir iškelti į viešumą tos srities kovą su skurdu. Tarp jos organizatorių buvo Giovanni Cena, žymus visuomenininkas, redak-

(Nukelta į 2 psl.)

Etnografijos parodos Romoje 1911 metais pagrindiniai vartai.

Etnografija Romos 1911-ųjų metų tarptautinėje parodoje

(Atkelta iš 1 psl.)

torius, žurnalistas, rašytojas ir poetas. Jo namuose dažnai susiburdavo inteligentai, besidominys liaudies kultūra. Kaip grupę, jie pasibaisėjo industrinės gyvybės vienodais ir nuobodžiaus produktais, laikydami, kad rankų darbo gaminiai iš kaimo, pasižymintys įvairybe, geriau atspindėjo žmogiškas vertybes. Pats Cena kartą rašė, „Menas dabar egzistuoja tik kaimuose, kuriuos traukinių tinklas dar nėra pasiekęs“.² Kaip matysime, jo estetinės pažiūros buvo labai įtakingos šioje grupėje.

Cena buvo pakviestas dalyvauti „Valstiečių mokyklų taryboje“ jo draugės Sibilla Aleramo, kuri aktyviai veikė moterų teisių organizacijose. Projektas skleistis raštingumą Romos apylinkėse kaimuose prasidėjo Moterų sąjungoje (Unione femminile) ir vėliau pasidarė populiariu judėjimas. Radus progą, norėčiau dabar priminti, kad tarptautinis moterų teisių judėjimas yra istoriškai buvęs susijęs su švietimu ir su projektais pagerinti šeimyninį gyvenimą bei gyvenimo lygį moterims, vaikams ir vyresniems žmonėms. Šioje plotmėje moterų teisių judėjimas yra daug kur prisidėjęs prie demokratiškos valstybės vystymo, užtikrinamas kuo didesni skaičių balsuojančių piliečių, ir kovojantis už bendras žmonių teises.

Valstiečių mokyklų taryba įsteigė daugiau septyniolika mokyklų Romos apylinkėse kaimuose. Juose dėstė pasišventę jauni mokytojai, iš jų daug kas keliavo iš kaimo į kaimą su spinta, kurioje buvo sulankstyta lenta ir kiti klasės reikmenys.

Tarptautinėje parodoje Romoje 1911 metais – vaizdas iš kaimo Romos apylinkėse. Matyti Giovanni Cena ir Sibilla Aleramo su jų mokomaisiais vaikais bei tipingos to laiko Italijoje šiaudinių stogų trobos.

Taryba matė 1911-ųjų metų parodoje puikią progą išgarsinti jų darbą ir patraukti dėmesį Romos ir beraščių problemoms Romos apylinkėje. To siekdami tarybos nariai suorganizavo savo etnografinę parodą, kuri labai skyrėsi nuo pagrindinės.

„Valstiečių parodos“ (Mostra dell'agro romano) skelbimas parbrėžia liaudies sunkias gyvenimo sąlygas arko simboliu. Tarybos mokyklų projektui atstovauja atskleista knyga, atremta ant arko. (Šis vaizdas labai skambus lietuviui, kuriam aidai kitas vaizdas, rišantis darbą ir mokslą – mūsų „Vargo mokykla“, o gal net Maironio eilutė: „Paimsim arkla, knyga, lyra...“ „Valstiečių

parodos“ pastatų išorė taip pat liudijo sunkų gyvenimą kaime. Kai skersai upės etnografijos paroda buvo įrengta prašmatniuose pastatuose, „Valstiečių parodos“ salės buvo pastatytos šiaudinių trobų forma, kuo mažiau pagrazintos, kad per teiktų lankytojų išpūdį valstiečių skurdą. Įėjus pro parodos vartus, lankytojas įžengė į trijų trobelių rikiuotę. Dvi buvo normalaus dydžio, įrengtos kaip mokyklos, kuriose buvo išdėstytos fotografijos, mokinių darbai ir kiti pavaldžia raštingumo projekto pasiekimo. Pagrindinė troba buvo daug kartų didesnė ir veikė kaip meno parodos ir susirinkimų salė.

Pagrindines trobos meno paroda įrodė žymiausia skirtumą tarp „Valstiečių parodos“ ir pagrindinės etnografijos ir regiono parodos. Etnografijos ir regiono parodoje etnografiniai objektai buvo laikomi atskirai nuo regiono „aukšto“ meno ir pramonės produktų. „Valstiečių parodoje“ pagrindinė troboje buvo įrengta modernios dailės paroda ir valstiečių rankdarbių ir baldų rinkinys. Organizatoriai jautė, kad tradiciniai rankdarbiai turėjo būti lygiai vertinami su moderniais meno kūriniiais, kurie taip pat įtaigauti liaudies gyvenimo, tautosakos ir rankdarbių. Šio laikotarpio menininkų ieškojimas estetinio įkvėpimo valstiečių

čių tradiciniuose rankdarbiuose buvo pirmas kartas Italijos kultūrinėje istorijoje, kad liaudies kultūra buvo vertinama lygiai su „aukštąja kultūra“. Šis judėjimas įrodo igyvendinimą kito demokratiško principo; tai yra pozityvus įvertinimas įvairių piliečių grupių išminties ir kūrybingumo. Toks pripažinimas atskleidžia galimybes įvairiomis bendruomenės grupėmis daryti įnašą į bendrą kultūrą.

Nors ši paroda buvo laikoma prišininusi bendrai etnografijos parodai, organizatoriai vengė polemikos, tikėdami, kad užteko pristatyti savo darbą mokyklose ir valstiečių sunkų gyvenimą, norint patraukti publikos dėmesį. Jie pakvietė Italijos karalių ir karalienę atidaryti „Valstiečių parodą“ ir stengėsi netrukdyti bendrai šventei. Matome, kad šiuo būdu jiems pasisekė atkreipti dėmesį į beraščių problemą tarp valstiečių, nes valdžia greit po to perėmė finansavimą ir tvarkymą tarybos mokyklų.

Baigiant, norėčiau pakartoti pagrindines mintis. Bendra etnografijos ir regionų paroda ir „Valstiečių paroda“ igyvendina dvi minis, kurios turėjimas pasekmes Italijos valstybiniam ir kultūriniam identitetui. Bekuriant vieną valstybę iš penkiolikos skirtingų rajonų, kiekvieno su savo ypatingu istoriniu pergyvenimu ir tradicijomis, buvo svarbu surasti suvienijimo principą. Etnografijos parodoje matyti ugdymas italuose supratimo, kad regionai yra skirtingi vienas nuo kito ir taip pat vertingi dalyviai valstybinėje visuomenėje. Tie, kurie dabartinę Italiją pažįsta, atpažins tos minties lie-

Etnografijos parodos 1911 metais Romoje skelbimas.

kanas kasdieniniame gyvenime, ypač regioninio maisto ruošoje. Nors įvairių regionų italai dabar panašiai rengiasi ir gyvena ir net panašiai kalba, dabar, kada mokslas ir televizija yra išlyginę tarmių skirtumus, jie vis tiek gana įvairiai ruošia maistą. Su dideliu pasididžiavimu jie išsaugo savo regiono kulinarines gėrybes ir įvertina kitų regionų skanumų-

nus, kaip dalį viso krašto įdomumo ir grožio.

Kitas demokratinės valstybės bruožas slypi „Valstiečių parodoje“. Ankstyvoje Italijos valstybės istorijoje buvo labai svarbu įtraukti kuo didesnį skaičių žmonių į piliečių bendruomenę, kad nebūtų vien tiktai pasiturinčiųjų valdžia. Krašte, kuriame

(Nukelta į 3 psl.)

Mėta Landytė

ŠAMONĖS UPELIS ŠV. JONŲ VARPINĖJE

Seni raktai žvėgė jo karkoje, kol mes tyliai ir pagariai sekėme bokšto sargą iš paskos. Su stipriu akcentu jis dar kartą paklausė: – Ar tikrai nebijote aukščio? – ir sau nusišypsojo. Vienas raktas tik blykstelėjo sauleje, ir medinės durys pamažu atsivėrė.

Iš savo dėstytojos, kur mūsų užsieniečių grupei suorganizavo šią iškylą, girdėjau, kad Vilniaus Šv. Jonų varpinės sargas jau ilgai klauja varpinėje ir nuo jos – nebeatskiriamas. Pražengęs pro duris ir pajutusi šalta praeities vėjelį, pamačiau, kad varpinės vidus – svetimas, dvelkiantis senais laikais, jausmais. Pažūrėjusi į varpinės sargą, pamačiau, kad jis taip pat moderniam pasauliui netinka. Vilniaus murgose gatvelėse jis atrodo pilkas ir paniūręs, taip, kaip varpinės vidus – apleistas, nemylimas.

Bet, vos jam įėjus pro duris, kas pamačiau nuostabų pasikeitimą. Kur anksčiau buvo nedrąsus judesiai – dabar miklumai, kur anksčiau rūpesčio raukšlės – akyse blizgesys. Buvo matyti, kad šis žmogelis tikrai varpinės vaiduoklis, numalšinantis savo ilgę tik čionai, tarp byrančių plytų sienų, tarp tamsių, voratinkliais aplipusių kampelių, tarp jau pūvančių ragstų, išlaikančių visą bokšto svorį. Kai bokšto durys į lauką užsidarė, jaučiau, kad mūsų grupelė nuo pasaulio jau atskirta. Pasirodė, kad tarp šių praeities sienų turėsime pasilikti tol, kol mūsų gidas – senos varpinės vaiduoklių karalaitis – pajus norą mus vėl išleisti. Jausmai paastrėjo, širdys pradėjo smarkiau plakti, ir kaugotė prasidėjo.

Iš pradžių reikėjo saugotis žemų ir išsikūsiusių lentų. Ėjome pasilenkę. Pagalvojau – kas laikėsi už šių dulketų sienų prieš mane? Kas čia pasiremdavo, kad pusiausvyros neparastų? Kas čia eidavo, galvą nuleidęs, ne vien iš reikalo, bet ir iš pagarbos Šv. Jonų bokštui, pačiam aukščiausiam pastatui visame Vilniaus senamiestyje?

Dar būdama apačioje neįsivaizdavau ką tai gali reikšti – Vilniaus aukščiausias pastatas. Negalvojau apie aukštį. Greičiau dėmesį tik į laiptus, sukaltus iš dabar jau senų ir girgždančių lentų; viena virš kitos, virš antros.

Kažkam danguje dėkoju, kad laiptai ėjo bent sraigtu į viršų, nes pro plyšius lentose buvo matyti tik aukštas žemiau mūsų. Bet laiptinė užėmė tik vieną mažą kampelį visos varpinės. Visur kitur – tuščia, ir, tvirtai sustiprusi rankomis turėklą, mačiau, kad tuštuma tesiasi ne vien tiesiai priešais mane, bet ir žemyn, ir net aukštyn. Kiek mums dar reikės lipti? Varpinės sargo tvirtai, bet minkšti žingsniai suteiktas mums pasitokėjimas. Jis žino, kad jo bokštas mūsų neapgaudina. Kad senos girgždančios lentos neišlūžtų, kaip kad neišlūžo ir visiem tūkstančiam žmonių, kurie lipo viršun prieš jį ir prieš mus. Jis žinojo, kad mes pasieksime viršų.

Ir tikrai, paskutinius laiptus nugalėję ir iš tamsios laiptinės išsikapstę, mes vėl išvydome šviesos pasaulį. Laikiniai apakę, iš karto nesu-sigaudėme, kad aukštai ir tikroje, kuriame visai neseniai ėjau, septyniolika metrų žemiau mūsų, iš karto nepatikejau, susimaišiau. Pasijutau kaip paukštis. Ne! Daugiau negu paukštis, nes paukščiai skrido žemiau mūsų! Aš buvau pasaulio viršūnėje!

Netruko ilgai ekstazėje aprimti – vėl sugrįžau į realybę. Bet negalėjau atsikratyti keisto noro perlipti per tvorėlę, skiriančią mane nuo tuščios erdvės, ir šokti... Atrodė, tikrai pasieksiu universiteto raudoną stogą. Tai – tik mažas šuolis. Staiga prisiminiau a.a. Vaidotą Daunį, kuris prieš kelias dienas tragiškai žuvo. Girdėjau, kad jis krito iš 400 metrų aukščio. O aš dabar tik 70 metrų virš žemės, ir tai atrodo fantastiškai aukštai. Rodos, tikrai praeitų nors minutė kol pasiekčiau grindinį, ant kurio žmonės kaip skruzdės taip grubiniai vaikščioja žymyn, atgal. Ką spėčiau pagalvoti? Apie gyvenimą nuspręsti? Ar žinočiau, kad tai – galas? O gal pradžia?

Man net šurpas perėjo per kūną ir delnai sudrėko. Pagalvojau, jei reiktų pakibus ore vien už turėklo laikytis, neišsilaikytčiau. Rankos per slidžios. Instinktyviai pasitraukiau nuo tvorėlės ančiama prie varpinės šurkščios sienos. Bet nenusiraminau. Pradėjau galvoti apie žmones, kurie šią varpinę kadaise statė.

Tai buvo prieš visą šiuolaikinę technologiją. Kaip jie tada sugebėjo į tokį aukštį nekreipti dėmesio ir pakibę virš prarajos plakti plaktukais, tepti baltus dažus, krauti plytas? Kiek žmonių turėjo žūti, kad šita galinga varpinė iškeltų savo galvą virš Vilniaus senamiestio ir savo varpais sugaustų? Truputi ironiška, kad aukos dirbo veltui. Dabar varpinėje kybo tik vienišas išlikęs varpas, kuris skamba kartą į metus – paskelbtai naujus mokslo metus universitete. Varpinės tikras tikslas – dirbti antena užsieniečių kompanijai. Susirangiusios vielos ir blizgantys metalo gabalai varpinės viršūnėje liudija, kad senienom moderniam pasauliui nebėliko pagarbos. Bet ką padarysi. Tokie laikai.

Man besvajojant, mūsų gidas-vaiduoklis pradėjo savo monologą, savo širdies atsivėrimą svečiams, kurie tikriausiai tik retai turi progos savo varpinę pasididžiuoti. Jis buvo patenkintas kiekvienu mūsų suspigimu, nustebimu.

Kaip mažas vaikas su nauju žaislu, jis gerte gerė kiekvieną mūsų pagyrimą jo viešpatijos, jo bokšto ir vaizdo. Turiu prisipažinti, kad vaizdas tikrai buvo nuostabus. Iš gido dar sužinojome nemažai detalių, kurios mus galutinai įtikino, kad mes neapsirinkame, manydami, kad vaizdas, kurį matome – ypatingas. Sužinojome, kad vien iš vakarines pusės matyti keturiolikta bažnyčių. Jei turi geras akis, gali jų, kai grybų, po lietaus, net daugiau pastebėti.

O pastebėti yra daug Vilniaus senamiestyje. Nustebau, pamačiusi, kiek yra įvairių vietelių Vilniuje. Ten, kur Stiklių restoranų tinklas perima Gaono ir Stiklių gatves, jau tvarkinga, jau matyti, kad rajonas pavydėtinas. Prancūzų ambasada prisideda prie vaizdo, pasigirdama savo šviesiais, akį patraukiančiais dažais – melsva, rausva, geltona. Bet į kairę nuo Rotušės, dar vis tvarka. Namai stovi su įlūžusiais stogais, gatvelės purvinos, sienos nedažytos. Net žemiau, nors šalia pres-

tižinės Pilies gatvės, netvarkinga. Pakelusi akis, susidūriau su Gedimino bokštu. O bokštas stovi ant kalno... Pagalvojau – mūsų grupelėje tikrai alpinistai, dievaičiai, kad iš tokio aukščio sugebame stebėti kitus – žemesnius – kūrinius.

Savo žvilgsnio nekėliau toliau. Nebuvo noro matyti Vilniaus naujų rajonų skruzdėly-nus, kuriuose žmonės nusigrūdę neturi nei kur medžio šešelyje pailsėti, nei kur savo vaikams leisti saugiai pažaisti. Kada ateis laikai, kai kaip kitose Vokarų šalyse, kiekviena šeimyna turės savo nuosavą, nors nedidelį namelį? Savo rūtų ir mėtų darželi, apsuptą baltai nudažyta tvorele? Kada tokia laimė bus žmonėm suteikta? Tada visų daugiauaukščių cementinių baisesnių jau nebus. Jos liks tik senelių prisiminimuose, bloguose sapnuose.

O iš pietų pusės – Neries upė. Didelis Vilniaus pasididžiavimas. Net negalima kojos įkelti, kažko kamris, kad nepasigjančių pavojų požemio kūnos dalies tykojant. Ne tik užterštas vanduo, bet ir plūduriuojantys tušti alaus buteliai, popiergaliai, senos kedės, sofas, kažkokios neaiškios puto. Ko tik nori. Stebėtina, net žuvų yra, kurios žvejų pagautos, greičiau juos paguldys ligoninėje, nei leis jiems socialiai prisivalgius su žmonom prie televizoriaus pasėdėti.

Pagauta tamsių minčių, pajutau, kad darosi šalta. Vien su trumpom kelnėm ir marškinėliais apsirėngusi, nejutau šalčio gatvelės. Bet čia, varpinės viršūnėje, vėjas negailestingas. Nekantravau nusileisti, užsukti į kavinę šiltos arbatos išgerti. Greitai kiti irgi pajuto nemalonumą, ir visi kartu patraukė žemyn. Pakeliui mūsų vaiduoklis parodė mums savo paskutinį pasididžiavimą – turėklę chuliganuko įbraižytą vardą ir metus. Nebūčiau atkreipusi dėmesio, jei nebūčiau pamačiusi, kad metai – 1907-ieji. Nusišypsojusi pagalvojau – senoji karta iš tikro nė kiek nesiskiria nuo mūsų moderniosios. Visi bandome save įamžinti, savo pėdsakus šiame pasaulyje palikti, kad, ateičiai pasibeldus į duris, nebūtume pamiršti. Visi kompiuteriai, technologija, mūsų moderni kevalai negali pakeisti vienos bendros žmogaus savybės – norą šiame pasaulyje palikti ką nors savo.

Pajutusi ryšį su pragatimi, turėklėiškai pasitraukiau ranką per sužadintą, nugalėjęs ir nerūšiai vėl į universiteto pažįstamą kiemą, pakėliau savo galvą atsiveikinti su senuoju bokštu ir jame kažkur klaidžiojančiu vaiduokliu. Abu vėl pasilikau vieniši, nemylimi, kol aš su draugais nuėjau savo keliais į kasdienybės pasaulį.

Vilniaus senamiestio ančiama ir Šv. Jonų fasadas (18 amžius, architektas J. K. Glaubickas). Antano Sutkaus nuotrauka

Kornelijus Platelis

Kornelijus Platelis

Vytauto Mažello nuotrauka

VIRŠ DEBESŲ

kaipgi būsi be dievo? — taria nusiaudamas kojas
čiupinėdamas pritrintas puses, pergaldodamas viską iš naujo
ir iš pat ryto prasideda dievo ieškojimas

Vytautas Bložė, „Dievo ieškojimas“ (Žemės gelėse)

O aš skridau lėktuvu iš Vilniaus į Varšuvą
Virš debesų, gerokai virš debesų, Vytautai,
Ir jokio dievo ten nemačiau taip pat.
Vien tik baltos pūkinės duknos,
Po kuriom kučias tie tavo dievo ieškotojai.
(Stiuardesė atnešė vyno, paskui — alaus.)
Tad praskrisdamas virš jų varganų sklypelių,
Daviau telegramą iš viršaus, klausdamas: kokio dievo
Čia jums pažūrėti? Esu aukštai,
Turiu truputėlį laiko... Ir jie man atsakė: tokio ir tokio.
Ir kadangi, kaip jau minėjau, nebuvo ten jokio,
Prisiminiau raštus su painiausiais reikšmių akligatviais,
Ikvėptus Dievo teiginius ir perskaitytas istorijas,
Laimingus sutapimus, atsirandantius
Kai ką pamirštant, kai ko nepastebint,
Nelaimingus pateisinimus, kylančius iš laimingo
Dievo artumo jūto, iš žaibiškų epifanijų...
Mano sąmonėje anapus pūkinio veidrodžio
Ir vyno plėvelės kuitėsi šventos istorijos,
Ir visos kitos istorijos — neišvengiama jų tąsa —
Pasaulio kerštas dievui, pasigviešusiam jo linijinio laiko
Ir jos tikslis, santykinėse, plokščios, labai ribotos tiesos,
Plūdo dievo vardu pralietas kraujas
Ir dievo kraujas iš išsūdytų tautų,
Liejos pateisinantys kalbėjimai, žiajėjo pateisinimo
Poreikiai, ir palaiptam Dievui klausimas tapo
toks svarbus,
Jog aš, pamiršęs plėvelę (ten viso labo — Bakhas,
Visi ji gerai pažįstame), pradėjau po sėdyne
Graibytis, ištraukiau pripučiamą gelbėjimosi liemenę
(Be oro), iščiupinėjau siūles, patikrinau kišenes,
Ir kai lėktuvas, pradėjęs leistis, perplėšė storą
Pūkinę antklodę, tyliai ėmiau deklamuoti jau nebe eiles,
O žemiau — bronzinis liūtas,
Niekas.
Toks eksterjeris kas dieną atremia mano žvilgsnį.

TAPYTOJO IŠPAŽINTIS

Mano dirbtuvės langas niūrokai žvelgia į jūrą
Ir užpakalinį Mergelės Marijos fasadą —
Navos skliauto viršų, po įmantriu stogeliu,
Panašiu į baldakimą, smiltaininis Kristus,
Laiminantis mane pakelta dešine,
O žemiau — bronzinis liūtas.
Toks eksterjeris kas dieną atremia mano žvilgsnį.

Esu vyresnysis rūmų dailininkas.
Tapau medžioklės ir meilės scenas,
Kurios maždaug atitinka viską, kas vyksta
Manyje (galbūt atspindi ir nuodėmes,
Nors niekam nieko išpareigojęs nesu, o sau...
Pats sėkmingai kol kas prisitaikau pažiūras prie troškimų,
Pasiteisinu ar pamirštu, arba tyliai išveriu gėdos ir siaubo gūsi,
Siaubiantį sąmonę). Šiaip ar taip, Kristus atleidžia ir laimina,
Liūtas laukia, Mergelė banguoja jūras.
Gyvenimas kupinas formų, vaizduotė — mirties ženklų.
Ji nuolat kažkuo užpildo apčiuopiamus daiktus.
Ties kranto riba kasdien sutinku šešėlių
Savo, jis vartosi tarp žuvėdrų ir varnų,
Gyvai diskutuojančių apie stichijų maistą.
Nuo manęs nusigrįžo katedros, atsigrižo jūros.
Ar šis akmeninis keltas pakels dar inkarą?
Guminė valtėlė štai laukia.
Aš tapau tik gyvybės pavidalus,
Bet mirtis dvelkia nuo sumedžioto laimikio
Ir meilės išsekintų kūnų. Toldamas
Nuo kranto, žvelgiu į iškeltą ranką
Šaltų vandenu fone.

NEKADA NEVĒLU PAŽVELGTI PRO LANGA

... nes kaip Adomas praminė kiekvieną gyvą esybę
tas ir yra jos vardas. Pr. 2, 19.

Štai šiandien pažvelgiau ir sužinojau,
Kur žiemojo balti kopūstiniai drugiai
(Snaigių pavidalus, jeigu kam įdomu), išvydau,
Kad sodai seniai jau nusnigo, daržely
Išsiskleidė pinavijos, varnėnų jaunikliai
Nerangiai bando skraidyti. (Nors mūsų sklypeliai
Gražiai aptverti, ir išaldyti popierių ledkalniuos,
Bet drugiai kaip visi laukų
Gyvuliai, oro paukščiai, atrodo,
Bus kitaip susiskirstę
Šią juose sulipusių žemę,
Kol mano smegenys perdirbinėjo antrines žaliavas.)
Ir čia pat buvau priverstas vėl sumišti:
Ir tu, Brutai, patyręs tiek nuostabių dalykų,
Tuojau imiesi vardinti, savintis, žudyti ir kurti
Antrinę gyvybę, kaišyti gelėm nebegyva pojūčių
Sumeluoto vaizdo paukštapalaidi,
Motinos Gamtos išmestą iš lizdelio,
Ir tu drįsti atsinešti
Skaistų bevardžių pasaulį į savo širdi,
Pridvisiusią pasaulėžiūrą, nuomonių, ideologijų,
Išgert kalnę ir užmaršti... Ir po to vėl ieškoti
Tos pačios, kažkada susapnuotos galios,
Krintančios aukso lietum ir kylančios syvais,
Ir ją mėginti nukreipti į šį gėdingą
Vardų, troškimų, iliuzijų kratinį,
Kuri vadini tikrove!

Mano siela kaip tas kopūstinis drugys ar paukštis
Yra savo sklypą atsidalinusi nuo kitų sparnuočių
Ir tarsi nemano brautis į jų valdas, apsimesdama,
Kad ir savo sliekai neišgaudyti, Uroborai nesulesti.
(Tas negyvas varnėnas galėjo būti vėlė
Mano kalbą kūręsio protėvio.)
Tačiau ji skečia sparnus ir ketina aprėpti lig šiol
Neregėtas erdves. Tai jos igimtas gestas.
O pasekmės pina dangų plieniniais virvais,
Išraiškos speigas išaldo pavidalų atspindžius.
Pinavijos pražydo, varnėnai bando skraidyti...
Niekada mes nebūsim vienos
Prigimties, mūs pasauliai nesusivienys.
Vardas suplėšo standžią tikrovės tylą
Ir nežinojimas atveria mano lūpos.

NEATSPINDĖTAS PASAULIS

Sėdi už stalo, arba geri, Tylu.
Baltas drugys virš bekvapių darželio gėlių
Šoka tarytum be tikslo. Išreikšti bandai
Skaistų pasauli, tau šypsanti nekaltai,
Sėdi, birbynę puti ir mąstai apie viską,
Niekas spalvom tavo rožiniai tviška...
Bet išiveržia staiga į jaukumą šį reikalai,
Ima kutenti padus daugybės kelių galai,
Rinktis ir veikti tenka, kažko netesėti, klysti
(Niekur nedingsta ir tavo poetiška tinginystė),
Yra tylu, ir jau stačias arbatą geri
Kirminu virtęs drugys grauzia galvą, kuri
Sukopūstėti jau spėjo. „Pasaulis“, deja,
Neatspindėtas ištripta sąmonės sutemoje.

Valkata studentas pasakoja Jurgio Kunčino romaną „Glisono kilpa“

PETRAS MELNIKAS

Jau pačio knygos pradžioj žodis „romanas“ Jurgio Kunčino antiherojui Jarui „kėlė blogą nuotaiką“. Ir skaitytojui atrodo, kad jo knyga *Glisono kilpa* (1992, Nemunas) yra labai jau įvairių atsitikimų ir grynų fantazijos „rinkinys“. Girtuoklis joje pasakoja savo draugui, pabėrdamas daug liumpeno, tinginio valkatos iškalbingumo ir savotiškos išminties. Bet kaip iš tokio žemai puolusio žmogaus viską imsi už gryną pinigą? Jei jis bevalis, girtuoklis, nepajėgia sau net duonos kąsniu, kampeliu — pastoge pasirūpinti?

O vis dėlto egziles skaitytojui yra romane lyg panašumo į tremtinio patirtį. Tik čia „tremtis“ ir valkatavimas vyksta sovietijoje, 1963-1970 metais Lietuvoje, tarybiniam universitetė ir to meto gyvenime.

Šiame įdomiame romane yra ir vertingos politinės medžiagos apie Vilniaus studentus 1963 metais. Romano pradžioj bendrabuty aktyvistai Petras ir Jonas persekioja studentus, ieško uždraustų knygų, atsišaukimų lapelių.

Bendrabuty buvo baimė būti užkluptam. Tikrino net po čiuziniu. Bet studentai lankė visas paskaitas, „tupėdavo skaityklėse“. Vadinamą „Baukščių akių“ jų tarpe buvo labai daug. „Tautinė kančia“ prasi-verždavo tik bendrabutyje turėjusių literatūros vakaruose. Kartą pagavo su atsišaukimų lapeliais ir išmetė iš Almae Matris gražią merginą (p. 25). Aktyvistai gaudė ir girtuoklius per literatūros vakarus, gal ir laiškus atplėsdavo.

Studentai skaitė „dekadentus ar egalių pūvančius poetus“. Išiveržė aktyvistai kartą į literatūros vakarą ir risčia varė į rinkimų būstinę balsuoti už komunistus ir nepartinius kandidatus. Grasino stipendiją nutraukti. O merginos turėjo ir savo „tvarkdarių“.

Aktyvistai sekė visų darbus, „juodžiausius nacionalizmo šunkelius“, net stebėjo, kas perdėtai

susižavėjęs Holivudu. Aktyvistai buvo politinė ir moralės policija kartu.

Kai studijos Jaro netraukė, ji domino pasaulis, norėjo klajoti mieste ir Sibiro gatvėj lankyt Vilniaus intelektualų užėigą, kūrybos vakarus, kur papuola į KGB bylą. Juo susidomi ir tardo Nevedomskis, bet paleidžia.

Tardyta dėl jo redaguoto, bet neišėjusio laikraščelio, Jaras ir paleistas jaučia, lyg kiekvienas sutiktas žmogus žino, kad turėjo reikalą su melynosiūliais. Pasivogęs valtį, iškeliauja Nemunu.

***

Tik antroj daly parodoma, kas yra ta Glisono kilpa.

Valkata studentas Jaras sutinka rudaplaukę, paslaptingą Agnietę. Po to, knyga pasidaro lyg misterija ir kliesdiesi, jis sapnuoja drakoniukus ir Aitvarą, duodamas Aitvaro 255 metų istoriją. Šios įdomios haliucinacijos jam ateina dėl to, kad jį gydo pas Agnės tėvą Šemą nuo girtuokliavimo kažkokiu Glisono kilpos metodu.

Duoda jam kažkokio gėralo, be kurio beveik negali gyventi. Ir kiek apgydžius, Šema sako Jarui: „Ji [Agnė] tave susirado, pasivedė kaip teliuką, pasiguldė“. Ir prašo Jara likti čia, miškuose, nes Agnė jo norinti, t.y. pasigrobia savo dukrai vyrą ir slepia jį miškuose nuo visų ir nuo sovietinės valdžios.

Gyvenimas Šemos namuose yra įdomiausia (originaliausia) idėja. Jaras beveik susitaiko su savo likimu, bet kartą, grįžtant su Agne iš rajono miestelio, jie randa Šemos namą sudėgusį ir eina gyvent pas Šemos degindarij.

Kai miršta Šema, atrodo, dar viskas įtikima, bet po to lyg prasideda absurdiškas gyvenimas, chaosas, lyg autorius sau leidžia fantazuoti, kiek tik užsi-geidžia.

Štai vienas nepažįstamas bare Jarui sako, kad KGB jam „siučia linkėjimų“. Jaras baisiai išsigasta. Bet nepažįstamas šalia jo vis gėrė ir gėrė, ir krito negyvas! Tokių staigmenų dabar jau daug

romane. Pavyzdžiui, Jaras užklumpa Agnė su mechanizatorium ir staiga įsimyli į ją pašėlusiai, rašo net eiles ir noveles.

Keistas turtuolis Kepsnys su Ofelija dailiai aprenčia Jara, veda pas premjerą Vilniuje ir jo prašo, kad padėtų išleisti Jaro knygą. Vykstama į Rašytojų sąjungą tartis. Bet, kai Kepsnys atsisako toliau padėti, Jaro knygą išleidžiama kaip vertimas iš flamandų kalbos ir kita pavarde. Čia autorius — pasakorius fantazuoja be ribų.

Fantazuojama iki pat knygos galo. Jaras gyvena skurdžiai, nakvoja šiluminėje trasoje ir jį ten randa seklys. Vadinasi, blogai Jarui. Ne! Jis netyčiom užmąsa seklys ir bėga išsigandęs slapstyti.

Štai jis susipažįsta su mergina Čikaga, gyvendamas kažkokio botaniko naujame name. Ši prasi-gėrusi studentė kartą išeina ir dingsta, turbūt mirtinai suvažinėta. Net žuvautojams nėra ramybės, jų spinningas kartą užkliūva už... aišku, už nugrimzdusio lavono.

Juokai juokais, bet tokios staigmenos lydi šį valkatos studento romaną. Kartais jos ir lyg kartojasi. Tačiau autorius griebsiasi už Jorge Luis Borges citos: „Ir nėra geresnės paguodos už mintį, kad visas nelaimės žmogus pasirenka pats“.

Taip sakant, skaitytojau, nesi-stebėk, kad tų staigmenų tiek daug, tiek daug nuotykių ir juodų nelaimių išgyvena Jeronimas Jaras. Šias visas nelaimes Jaras, nepataisomas latras, „pasirenka pats“.

„Man rodos“, rašoma knygos epilogė, „kad kiekvieną ar kone kiekvieną siužetą galima pavers-ti muilo opera, nesuvaldomu žodžių srautu, organizuotu moderniu tekstu arba priešingai — visai nemodernišku, moraliu ir nuobodoku sąžiningu rašiniu“ (p. 308).

Iš šių trijų, keturių galimybių atrodo artimesnis būtų modernus, nesuvaldomas žodžių srautas.

„Valstiečių parodos“ 1911 metais Romoje skelbimas — vaizduojama atversta knyga ant arklų.

Etnografija Romos parodoje

(Atkelta iš 2 psl.)

yra aštri nelygybė tarp ekonominų ir mokslo sąlygų, žūt-būtina, kad pasiturinčių tarpe būtų žmonių, kurie rūpintųsi piliečių ugdymu. „Valstiečių paroda“ įrodo, kiek to laiko inteli-

gentams Italijoje rūpėjo ši problema ir kiek gero maža grupė žmonių gali atlikti. Faktas, kad parodoje kaimo kultūra buvo pristatyta kaip lygiavertė su dominuojančia miesto kultūra, plėtė tikėjimą, kad galima laukti kūry-

bingumo įnašo iš visų piliečių sluoksnių.

NUORODOS

1 Enzo Forcella. „Roma 1911: quadri di una esposizione“. Roma 1911. Redaguota Gianni Piantoni. Roma De Luca, 1980. Pp. 27-38.
2 Giovanni Cena. *Pensieri e frammenti inediti*. Torino: np., 1929.

